

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГУМАНІТАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до підготовки до кваліфікаційного іспити
для здобувачів освітнього ступеня «бакалавр»
спеціальності 033 Філософія
денної форми навчання

Черкаси
2025

УДК 1(07)
М 54

*Затверджено вченою радою ФГТ,
протокол № 5 від 30.11.2020 р.,
згідно з рішенням кафедри
філософських, політичних і
психологічних студій,
протокол № 4 від 16.11.2025 р.*

Упорядники:

*Бойко Анжела Іванівна, завідувач кафедри ФППС, доктор філософських наук,
професор*

Рецензент: *Даценко Вікторія Станіславівна, кандидат філософських наук,
доцент*

**Методичні рекомендації до підготовки до кваліфікаційного іспиту для
М 54** здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності 033 Філософія
денної форми навчання [Текст] / [Електронний ресурс] / Упоряд.
Бойко А.І.; Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2025. – 18 с.

У виданні містяться методичні поради щодо підготовки кваліфікаційного іспиту для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 033 Філософія.

Рекомендації розроблені на основі законодавства України про вищу освіту, стандарту вищої освіти за спеціальністю 033 Філософія галузі знань 03 «Гуманітарні науки» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та інших нормативно-правових актів.

Призначено для самостійної роботи студентів.

ЗМІСТ

Вступ

1. Загальні вимоги та організація підготовки кваліфікаційного іспиту бакалавра
2. Перелік екзаменаційних питань до кваліфікаційного іспиту
3. Критерії та шкала оцінювання відповіді на кваліфікаційному іспиті
4. Есе як академічний твір
5. Теми есе до кваліфікаційного іспиту.
6. Критерії та шкала оцінювання есе на кваліфікаційному іспиті
7. Зразок написання есе до кваліфікаційного іспиту

Список використаних джерел

Вступ

Кваліфікаційний іспит з філософії є завершальним етапом навчання студентів освітньо-професійної програми бакалаврату спеціальності 033 «Філософія». Його мета — оцінити рівень набуття студентом професійних компетентностей, сформованих протягом навчання, та здатність до самостійного аналітичного і критичного мислення, логічного викладу та аргументованого відстоювання власної позиції.

Методичні рекомендації, що пропонуються, розроблені з урахуванням вимог освітньої програми, компетентностей (ФК1–ФК17) та програмних результатів навчання (ПР1–ПР20). Вони покликані допомогти студентам:

- систематизувати знання з основних напрямів філософської науки;
- розвинути навички аналітичного та критичного мислення;
- навчитися структуровано і логічно викладати свої думки в письмовій формі;
- вдосконалити академічну культуру письма та правильне використання філософської термінології;
- підготуватися до виконання завдань кваліфікаційного іспиту у форматі письмових відповідей та есе.

Застосування цих рекомендацій дозволяє підвищити ефективність підготовки до іспиту, систематизувати навчальний матеріал і забезпечити всебічну підготовку студентів до успішного складання кваліфікаційного оцінювання.

Перелік екзаменаційних питань до кваліфікаційного іспиту

Екзаменаційні питання, сформованих відповідно до ОП «Політична філософія» спеціальності 033 Філософія, згідно з програмними результатами (ПР1–ПР20) та компетентностями (ФК1–ФК17) .

✓ БЛОК 1. ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ (25 питань)

1. У чому полягає особливість філософії Стародавньої Індії?
2. Відмінності між досократичною натурфілософією та класичною грецькою філософією.
3. Яке значення для європейської культури мають вчення Сократа?
4. Платонівська концепція ідей: сутність та критика.
5. Аристотелівське розуміння причинності.
6. Стоїчна концепція свободи та долі.
7. Епікуреїзм як етична та онтологічна система.
8. Ключові особливості середньовічної християнської філософії.
9. Арабсько-мусульманська філософія та її внесок у розвиток європейської думки.
10. Філософія Відродження: антропоцентризм і гуманізм.
11. Класичний раціоналізм Декарта: «Cogito» та метод сумніву.
12. Емпіризм Дж. Локка: структура пізнання.
13. Кантівська «коперниківська революція» у філософії.
14. Гегель і його діалектичний метод.
15. Натурфілософія Фіхте та Шеллінга.
16. А. Шопенгауер: воля як основа буття.
17. Ф. Ніцше: критика моралі та концепція надлюдини.
18. Особливості марксистської філософії та історичного матеріалізму.
19. Філософія життя: Бергсон, Дільтей.
20. Екзистенціалізм: К'єркегор, Ясперс, Гайдеггер.
21. Неотомізм і його місце у XX ст.
22. Аналітична філософія: основні етапи розвитку.
23. Філософія феноменології Гусерля.
24. Постструктуралізм: Фуко, Дерріда.
25. Сучасна українська філософія: ключові напрямки й представники.

✓ БЛОК 2. ТЕОРЕТИЧНА ФІЛОСОФІЯ (20 питань)

(онтологія, гносеологія, методологія — ПР7, ПР8, ФК1–ФК5)

26. Основні проблеми онтології як філософської дисципліни.
27. Поняття буття та небуття в історії філософії.
28. Матеріалізм і ідеалізм: порівняльний аналіз.
29. Субстанція у Спінози: єдність і атрибути.
30. Категорії: сутність, явище, форма, зміст.
31. Структура гносеологічного процесу.
32. Взаємозв'язок чуттєвого та раціонального пізнання.
33. Агностицизм: види й значення для сучасної філософії.
34. Наукова картина світу: структура та властивості.
35. Концепція парадигм Т. Куна та її вплив на методологію науки.
36. Наукова революція: філософське трактування.

37. Сутність філософського методу порівняно з науковим.
38. Природа істини та основні її теорії.
39. Філософський аналіз мови як засіб пізнання.
40. Аналітичні та синтетичні судження: від Канта до модерних підходів.
41. Проблема свободи волі в контексті детермінізму.
42. Час і простір у класичній та некласичній філософії.
43. Філософські основи міждисциплінарності.
44. Конструктивізм і його вплив на сучасне розуміння пізнання.
45. Роль філософської рефлексії у дослідницькій діяльності (ПР11, ПР13).

БЛОК 3. ПРАКТИЧНА ФІЛОСОФІЯ (ЕТИКА, ФІЛОСОФІЯ СВОБОДИ) (15 питань)

(ПР9, ПР10, ПР15, ФК7, ФК12, ФК14)

46. Особливості практичної філософії як розділу філософського знання.
47. Категоричний імператив Канта та його інтерпретації.
48. Структура моральної свідомості.
49. Проблема морального вибору в етиці.
50. Етика відповідальності М. Вебера.
51. Справедливість у філософії Дж. Ролза.
52. Феномен свободи у філософському дискурсі.
53. Волюнтаризм і примус: філософські підходи.
54. Гуманізм як моральна позиція.
55. Дискусії про свободу і сваволу у філософській традиції.
56. Етичні моделі прийняття рішень у суспільно-політичній діяльності.
57. Мораль і політика: співвідношення та конфлікти.
58. Конфлікт як морально-філософська проблема.
59. Місце етичного аргументування в інтелектуальних дискусіях.
60. Моральні засади сучасного громадянського суспільства.

БЛОК 4. ПОЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ (20 питань)

(ПР15–ПР20, ФК15–ФК17)

61. Сутність політичної влади: основні концепції.
62. Держава у філософії Платона та Аристотеля.
63. Лібералізм, консерватизм, соціалізм: філософські засади.
64. Контрактуалізм Гоббса, Локка і Руссо: порівняння.
65. Природа і функції ідеології.
66. Політична культура: структура і функції.
67. Громадянське суспільство: основні моделі.
68. Свобода і влада у філософії Ганни Арендт.
69. Політична комунікація: філософські основи.
70. Суверенітет у філософії Т. Гоббса та Ж. Бодена.
71. Політична легітимність: види та концепції.
72. Політична міфологія: механізми формування.
73. Нація та держава: філософське осмислення.
74. Політичні режими: типологія і критерії.
75. Філософія демократії: ключові моделі.
76. Проблема справедливості в політичній теорії.
77. Роль медіа у формуванні політичної свідомості.

78. Політична ідентичність: структура та динаміка.
79. Влада і насильство: філософські інтерпретації.
80. Політична філософія ХХІ століття: тенденції розвитку.

✓ БЛОК 5. МЕДІА, КОМУНІКАЦІЇ, СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФІЛОСОФІЇ (10 питань)

(ФК17, ПР18, ПР20)

81. Поняття медіакультури та її структура.
82. Інформаційне суспільство: філософський аналіз.
83. Медіа та влада: механізми впливу.
84. Політична комунікація у цифрову епоху.
85. Фейкові новини як соціально-філософський феномен.
86. Особливості формування публічної думки.
87. Феномен інформаційної війни.
88. Етичні проблеми цифрової комунікації.
89. Постгуманізм: зміст і проблематика.
90. Філософія штучного інтелекту: ключові питання.

✓ БЛОК 6. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ І АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ (10 питань)

(ПР9–ПР14, ФК12, ФК13)

91. Структура філософського дослідження: мета, завдання, об'єкт, предмет.
92. Основні етапи наукового дослідження.
93. Порівняльний метод у філософії.
94. Герменевтичний метод та його застосування.
95. Що таке реферування та які його етапи?
96. Види логічних аргументів у філософських текстах.
97. Академічна доброчесність: ключові принципи.
98. Плагіат: види, виявлення, відповідальність (ПР14).
99. Правила оформлення наукових посилань і бібліографії.
100. Критичне мислення і філософська рефлексія як інструменти дослідження.

Критерії оцінювання відповіді на кваліфікаційному іспиті

Критерії оцінювання відповіді на кваліфікаційному іспиті бакалавра (Максимум — 90 балів)

Відповідь оцінюється за шістьма основними критеріями, що відображають глибину філософського мислення, точність знань та академічну культуру викладу.

1. Розкриття змісту питання — 27 балів

Оцінюється:

- розуміння суті питання;
- наявність ключових положень і концептів;
- точність і повнота викладу;
- відповідність відповіді завданню;
- відсутність фактологічних помилок.

Шкала оцінювання:

- 27–24 балів — повне, системне розкриття питання.
- 23–20 балів — розкриття питання з окремими неточностями.
- 19–13 балів — фрагментарне або часткове розкриття.
- 12–0 балів — неправильне або поверхове розкриття питання.

2. Логіка, структура та послідовність відповіді — 18 балів

Оцінюється:

- логічний виклад матеріалу;
- структурованість (вступ, основна частина, підсумок);
- послідовність і ясність думки;
- коректність переходів між частинами.

Шкала оцінювання:

- 18–16 балів — чітка логічна структура, послідовний виклад.
- 15–12 балів — логіка загалом витримана, але з окремими порушеннями.
- 11–6 балів — слабка структурованість, логічні стрибки.
- 5–0 балів — хаотичність, відсутність структури.

3. Аргументація та ілюстративний матеріал — 14 балів

Оцінюється:

- здатність до аргументованих тверджень;
- приклади, пояснення, цитати;
- вміння порівнювати різні концепції;
- глибина критичного аналізу.

Шкала оцінювання:

- 14–12 балів — переконлива аргументація, якісні приклади.
- 11–8 балів — достатня аргументація, але без глибини.
- 7–4 балів — слабка аргументація, невиразні приклади.
- 3–0 балів — відсутність аргументів.

4. Використання термінології та філософських понять — 14 балів

Оцінюється:

- точність застосування філософських термінів;
- коректність визначень;
- вміння застосовувати категоріальний апарат;
- відповідність термінології змісту відповіді.

Шкала оцінювання:

- 14–12 балів — точне, коректне й повне використання термінів.
- 11–8 балів — загалом коректне, але з окремими неточностями.
- 7–4 балів — термінологія використана частково або неправильно.
- 3–0 балів — відсутність базових понять або грубі помилки.

5. Мова, стиль, грамотність — 9 балів

Оцінюється:

- грамотність, стилістична культура письма;
- логічність побудови речень;
- академічний стиль викладу;
- відсутність надмірної просторічності або емоційності.

Шкала оцінювання:

- 9–8 балів — академічна мова високого рівня.
- 7–6 балів — мова в цілому коректна, є незначні помилки.

- 5–3 балів — часті стилістичні та мовні помилки.
- 2–0 балів — важкі текстові порушення, низька якість мови.

6. Самостійність та оригінальність думки — 8 балів

Оцінюється:

- здатність формувати власну інтерпретацію;
- пропонування власних висновків;
- вміння критично осмислювати матеріал, а не лише відтворювати;
- відповідність академічній доброчесності.

Шкала оцінювання:

- 8–7 балів — яскраво виражена самостійність та оригінальність.
- 6–5 балів — наявні власні твердження, але недостатньо розкриті.
- 4–3 балів — обмежена самостійність.
- 2–0 балів — відсутність власної позиції, переказ без аналізу.

Підсумкова оцінка (90 балів)

Критерій	Максимум
1. Розкриття питання	27
2. Логіка і структура	18
3. Аргументація	14
4. Термінологія	14
5. Мова	9
6. Оригінальність	8
Разом	90

Шкала оцінювання її відповіді (90 балів)

Критерій	Максимум	Балова шкала	Рівень виконання
1. Розкриття питання	27	27–24	Повне, системне розкриття
		23–20	Розкриття з окремими неточностями
		19–13	Фрагментарне або часткове розкриття
		12–0	Неправильне або поверхове розкриття
2. Логіка і структура	18	18–16	Чітка логічна структура, послідовний виклад
		15–12	Логіка загалом витримана, але з порушеннями
		11–6	Слабка структурованість, логічні стрибки
		5–0	Хаотичність, відсутність структури
3. Аргументація	14	14–12	Переконлива аргументація, якісні приклади

Критерій	Максимум	Балова шкала	Рівень виконання
		11–8	Достатня аргументація, без глибини
		7–4	Слабка аргументація, невиразні приклади
		3–0	Відсутність аргументів
4. Термінологія	14	14–12	Точне, коректне й повне використання термінів
		11–8	Загалом коректне, з окремими неточностями
		7–4	Термінологія частково або неправильно використана
		3–0	Відсутність базових понять або грубі помилки
5. Мова	9	9–8	Академічна мова високого рівня
		7–6	Мова в цілому коректна, є незначні помилки
		5–3	Часті стилістичні та мовні помилки
		2–0	Важкі текстові порушення, низька якість мови
6. Оригінальність	8	8–7	Яскраво виражена самостійність та оригінальність
		6–5	Власні твердження присутні, але недостатньо розкриті
		4–3	Обмежена самостійність
		2–0	Відсутність власної позиції, переказ без аналізу
Разом	90		

Есе як академічний твір

Есе — це особлива форма письмового академічного твору, яка передбачає самостійне осмислення певної проблеми, аналіз філософських ідей та аргументоване формулювання власної позиції.

У контексті кваліфікаційного іспиту з філософії бакалаврів есе виконує кілька важливих функцій:

Мета есе

- Перевірити глибину розуміння філософських концепцій та уміння їх інтерпретувати.
- Оцінити критичне мислення: здатність аналізувати різні точки зору та робити власні висновки.

- Виявити академічну культуру письма: логіку викладу, точність термінології, структуру тексту.
- Сприяти формуванню самостійної позиції студента з певної філософської теми.

Структура есе

Типова структура есе для кваліфікаційного іспиту:

1. Вступ — постановка проблеми, формулювання ключового питання або тези.
2. Основна частина — аналіз теоретичних підходів, аргументація власної позиції, використання прикладів і цитат.
3. Висновки — підсумок основних аргументів, формулювання узагальненого висновку, можлива рекомендація чи особиста інтерпретація.

Місце есе в кваліфікаційному іспиті

- Есе є одним із основних завдань письмової частини іспиту з філософії.
- Воно дає можливість оцінити не тільки знання теоретичного матеріалу, а й уміння його застосовувати, мислити критично та формулювати аргументовану позицію.
- Часто оцінюється за структурою, логікою, аргументацією, термінологією, мовою та оригінальністю думки.
- Результат есе зазвичай включається до підсумкової оцінки і впливає на загальний бал за кваліфікаційний іспит.

Есе — це практичне проявлення філософського мислення студента, яке показує, наскільки він здатний осмислювати матеріал, аналізувати позиції різних філософів і формулювати власну аргументовану позицію.

Теми есе до кваліфікаційного іспиту

Теми есе, сформованих відповідно до структурних елементів ОП «Філософія» та охоплюючих ключові компетентності (ФК1–ФК17) і програмні результати (ПР1–ПР20). Теми розподілені так, щоб відображати всі логічні блоки фахової підготовки: історію філософії, теоретичну філософію, практичну філософію, політичну філософію, філософію медіа та методологію наукового дослідження.

Блок 1. Історія філософії

1. Антична концепція людини: від натурфілософів до стоїків.
2. Співвідношення віри та розуму в середньовічній філософії.
3. «Коперниківська революція» у філософії І. Канта: значення для сучасного мислення.
4. Екзистенціалізм XX століття: філософія свободи й відповідальності.
5. Постмодернізм як виклик традиційним філософським системам.

Блок 2. Теоретична філософія (онтологія, гносеологія, методологія)

6. Онтологічні моделі сучасності: матеріалізм, ідеалізм і дуалізм у діалозі.

7. Проблема істини в класичній і некласичній філософії: порівняльний аналіз.
8. Наукова раціональність: від класичної до постнекласичної парадигми.
9. Пізнання як конструкція: епістемологічні наслідки конструктивізму.
10. Філософія мови у XX столітті: значення для сучасної гуманітаристики.

Блок 3. Практична філософія (етика, філософія свободи)

11. Свобода волі й детермінізм: чи можливий моральний вибір?
12. Сучасні теорії справедливості: порівняння підходів.
13. Етика відповідальності в контексті глобальних викликів XXI століття.
14. Мораль і політика: чи можливе їхнє узгодження?
15. Філософія прав людини в умовах кризи демократії.

Блок 4. Політична філософія

16. Громадянське суспільство як простір свободи: філософський аналіз.
17. Політичні ідеології сучасності: криза, трансформація чи еволюція?
18. Філософія влади: від Макіавеллі до Фуко.
19. Нація, ідентичність і держава у філософському вимірі.
20. Політична комунікація в інформаційну епоху: філософські аспекти.

Критерії оцінювання есе

Критерії оцінювання есе (Максимум — 10 балів)

1. Змістовне розкриття теми — 3 бали

Оцінюється:

- глибина розуміння теми;
- повнота розкриття ключових аспектів;
- відповідність матеріалу заданих проблематиці;
- уміння виділяти головне та другорядне;
- логічність і системність викладу.

Шкала:

- 3 бали — повне, цілісне й аргументоване розкриття теми.
- 2 бали — тема розкрита достатньо, є незначні неточності.
- 1 бал — тема розкрита частково, поверхово.
- 0 балів — тема не розкрита або подана неправильно.

2. Аргументація та власна позиція — 2 бали

Оцінюється:

- уміння формулювати чіткі твердження;
- обґрунтованість висновків;
- використання логічних аргументів і прикладів;
- критичний аналіз;
- наявність авторської інтерпретації.

Шкала:

- 2 бали — переконлива аргументація, чітка авторська позиція.
- 1,5 бали — достатня аргументація, але неповна або неструктурована.
- 1 бал — слабка аргументація, уривчаста позиція.
- 0 балів — відсутність аргументів або некоректні твердження.

3. Використання джерел та коректність посилань — 1,5 бала

Оцінюється:

- коректне використання першоджерел;
- академічні джерела (монографії, статті);
- доречність цитат;
- дотримання академічної доброчесності.

Шкала:

- 1,5 бала — джерела підібрані коректно, логічно вплетені у текст.
- 1–0,9 бала — використано джерела, але поверхово або мало.
- 0,8–0,5 бала — джерела не зовсім релевантні, посилань мало.
- 0 балів — відсутність коректних посилань або фактичні помилки.

4. Логічна структура та композиція — 1,5 бала

Оцінюється:

- наявність чіткої структури (вступ — основна частина — висновки);
- логічна послідовність викладу;
- внутрішня узгодженість частин;
- чіткість переходів між тезами.

Шкала:

- 1,5 бала — чітка, логічна, завершена структура.
- 1–0,9 бала — здебільшого логічна структура, є дрібні порушення.
- 0,8–0,5 бала — слабка структурованість, порушення логіки.
- 0 балів — хаотичність, відсутність структури.

5. Академічний стиль, мова та термінологія — 1 бал

Оцінюється:

- точність філософської термінології;
- грамотність, стиль, відсутність помилок;
- зв'язність і культура письма.

Шкала:

- 1 бал — високий рівень академічної мови, точна термінологія.
- 0,8–0,6 бала — мова переважно коректна, термінологія використана правильно.
- 0,5–0,3 бала — мовні помилки, неточності в термінах.
- 0 балів — текст неграмотний, термінологія використана неправильно.

6. Оригінальність, глибина філософського мислення — 1 бал

Оцінюється:

- здатність формувати власні концепції;
- інтерпретація складних філософських положень;
- творчий, не шаблонний аналіз.

Шкала:

- 1 бал — висока оригінальність, пошук власних рішень.
- 0,8–0,6 бала — помірна оригінальність, не всі ідеї розкриті.

- 0,5–0,3 бала — поверхові або повторювані твердження.
- 0 балів — повна відсутність самостійності мислення.

Підсумкова схема (10 балів)

Критерій	Максимум
Змістовне розкриття теми	3
Аргументація та позиція	2
Джерела і посилання	1,5
Логічність і структура	1,5
Мова і термінологія	1
Оригінальність	1
Разом	10

Шкала оцінювання есе (Максимум — 10 балів)

Критерій	Максимум	Балова шкала	Рівень виконання
1. Змістовне розкриття теми	3	3	Повне, цілісне й аргументоване розкриття
		2	Тема розкрита достатньо, є незначні неточності
		1	Тема розкрита частково, поверхово
		0	Тема не розкрита або подана неправильно
2. Аргументація та позиція	2	2	Переконлива аргументація, чітка авторська позиція
		1,5	Достатня аргументація, неповна або неструктурована
		1	Слабка аргументація, уривчаста позиція
		0	Відсутність аргументів або некоректні твердження
3. Використання джерел і посилань	1,5	1,5	Джерела підібрані коректно, логічно вплетені
		1–0,9	Використано джерела, але поверхово або мало
		0,8–0,5	Джерела не зовсім релевантні, посилань мало
		0	Відсутність коректних посилань або фактичні помилки
4. Логічна структура та композиція	1,5	1,5	Чітка, логічна, завершена структура

Критерій	Максимум	Балова шкала	Рівень виконання
		1–0,9	Здебільшого логічна структура, є дрібні порушення
		0,8–0,5	Слабка структурованість, порушення логіки
		0	Хаотичність, відсутність структури
5. Академічний стиль, мова та термінологія	1	1	Високий рівень академічної мови, точна термінологія
		0,8–0,6	Мова переважно коректна, термінологія використана правильно
		0,5–0,3	Мовні помилки, неточності в термінах
		0	Текст неграмотний, термінологія використана неправильно
6. Оригінальність, глибина філософського мислення	1	1	Висока оригінальність, пошук власних рішень
		0,8–0,6	Помірна оригінальність, не всі ідеї розкриті
		0,5–0,3	Поверхові або повторювані твердження
		0	Відсутність самостійності мислення
Разом	10		

Зразок написання есе

Тема: «Свобода волі й детермінізм: чи можливий моральний вибір?»

Вступ

Проблема співвідношення свободи волі й детермінізму належить до фундаментальних питань філософії, що визначають не лише концептуальне бачення людської природи, а й можливість моральної відповідальності. У різних історико-філософських традиціях свобода постає як умова людської автономії, тоді як детермінізм наголошує на причинній зумовленості дій. Суперечність між цими підходами створює широке поле для етичних і метафізичних дискусій. Мета даного есе — дослідити, чи можливо поєднати свободу волі з детермінізмом таким чином, щоб зберегти зміст морального вибору.

Основна частина

1. Свобода волі як умова моральної відповідальності

У класичній філософії свобода волі часто інтерпретується як здатність суб'єкта діяти незалежно від зовнішніх чи внутрішніх примусів. І. Кант розглядав свободу як апріорну умову моральності: моральний закон можливий лише тоді, коли людина здатна діяти відповідно до категоричного імперативу, тобто керуватися власним практичним розумом. Свобода тут не просто можливість вибору, а автономія як самозакондавство.

У контексті сучасної філософії свобода волі пов'язується зі здатністю формувати наміри, оцінювати альтернативи та нести відповідальність за наслідки своїх дій. Таким чином, без свободи моральний вибір втрачає сенс, адже оцінювати дії можна лише тоді, коли суб'єкт є їхнім автором.

2. Детермінізм і його виклики концепції вибору

Детермінізм виходить із того, що всі події мають причини та відбуваються за необхідністю. У жорсткому детермінізмі людські дії є результатом попередніх станів світу, генетичних факторів, психічних схильностей і зовнішніх умов. Такий підхід ставить під сумнів можливість діяти інакше, ніж було детерміновано, а отже — і моральну відповідальність.

Разом з тим, детермінізм має сильні аргументи, зокрема пояснення передбачуваності поведінки, успіхи природничих наук та нейрофілософських досліджень. Якщо наші наміри є наслідком причинних процесів мозку, чи можемо ми говорити про їхню свободу?

3. Компатибілізм як спроба узгодити свободу і необхідність

Одним з найпоширеніших сучасних підходів є компатибілізм, який стверджує, що свобода волі сумісна з детермінізмом. Наприклад, Д. Г'юм вважав, що свобода полягає не в можливості порушити закон причинності, а в реалізації власних бажань без зовнішнього примусу. Компатибілісти розглядають свободу не як метафізичну незалежність від причин, а як психологічну здатність діяти відповідно до раціонально обґрунтованих мотивів.

За такого підходу моральний вибір можливий, якщо:

1. суб'єкт має усвідомлені мотиви;
2. діє без примусу;
3. здатен рефлексувати свої наміри.

Отже, свобода інтерпретується як внутрішня автономія, що не суперечить причинній зумовленості світу.

4. Моральний вибір у умовах сучасних філософських дискусій

Сучасні дебати про свободу волі зосереджуються на нейрофілософських дослідженнях (експерименти Б. Лібета), які ставлять під сумнів усвідомленість рішень. Проте багато філософів наголошують, що навіть якщо наміри виникають несвідомо, людина зберігає здатність до раціональної оцінки та контролю поведінки. Таким чином, моральний вибір може існувати як рефлексивна діяльність, а не як спонтанна незалежність від причин.

Висновки

Свобода волі й детермінізм не є взаємовиключними концепціями. Хоча детермінізм наголошує на причинній зумовленості дій, свободу можна інтерпретувати як здатність діяти відповідно до власних мотивів та раціональних засад. Моральний вибір можливий тоді, коли суб'єкт володіє рефлексивною автономією і не зазнає примусу. Компатибілізм пропонує концептуальну рамку, що дозволяє зберегти цінність моральної відповідальності, не заперечуючи закономірності світу. Таким чином, моральний вибір є результатом поєднання причинної обумовленості та здатності суб'єкта до свідомої саморегуляції.

Список використаної літератури

1. Кодекс академічної доброчесності Черкаського державного технологічного університету (зі змінами) : затверджено Вченою радою ЧДТУ протокол № 4 від 23 листопада 2020 р. – Режим доступу : <https://chdtu.edu.ua/normative/regulations/item/15714-kodeks-akademichnoyi-dobrochesnosti-cherkaskoho-derzhavnoho-tekhnologichnoho-universytetu-zi-zminamy-23-12-2019>.
2. Положення про екзаменаційну комісію : затверджено Вченою радою ЧДТУ протокол № 8 від 15 квітня 2019 р. – Режим доступу : <https://chdtu.edu.ua/normative/regulations/item/11670-polozhennya-pro-ekzamenatsiyu-komisiyu>.
3. Положення про організацію освітнього процесу в Черкаському державному технологічному університеті : затверджено Вченою радою ЧДТУ протокол № 7 від 23 січня 2019 р. – Режим доступу : <https://chdtu.edu.ua/normative/regulations/item/14953-polozhennia-pro-osvitnii-protses-cherkaskoho-derzhavnoho-tekhnologichnoho-universytetu>.
4. Положення про перевірку академічних і наукових робіт на плагіат : затверджено Вченою радою ЧДТУ протокол № 5 від 18 листопада 2019 р. – Режим доступу : <https://chdtu.edu.ua/normative/regulations/item/12698-polozhennia-pro-perevirku-akademichnykh-i-naukovykh-robit-na-plahiat>.

5. Положення про систему внутрішнього забезпечення якості вищої освіти у Черкаському державному технологічному університеті : затверджено Вченою радою ЧДТУ протокол № 6 від 12 грудня 2019 р. – Режим доступу : <https://chdtu.edu.ua/normative/regulations/item/12446-polozhennia-pro-systemu-vnutrishnoho-zabezpechennia-iakosti-vyshchoi-osvity-u-chdtu>.

6. Про вищу освіту : Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII : зі змінами. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

7. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квіт. 2015 р. № 266. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248149695>.

8. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 033 «Філософія» галузі знань 03 «Гуманітарні науки» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 4 березня 2020 р. № 370.